

Юхимюк Ольга Михайлівна,

к.ю.н., доцент кафедри теорії та історії держави і права Волинського національного університету імені Лесі Українки

ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА ЯК СПОСІБ ПОДОЛАННЯ ПРАВОВИХ КОЛІЗІЙ

Узгодженість правових норм, відсутність між ними суперечностей належать не лише до загальних умов ефективності законодавства, а й водночас є важливою закономірністю його функціонування як самостійного, цілісного системного явища. Специфічним відображенням суперечностей у сфері правового регулювання є колізії, що виявляються у проблемі вибору певної норми в процесі регламентованого впливу на суспільство.

Шляхами подолання правових колізій є видання колізійних норм, застосування правоположень і тлумачення норм права.

Тлумачення норм права (інтерпретація норм права) – це розумова інтелектуальна діяльність суб'єкта, пов'язана із встановленням їх точного значення (змісту). Тлумачення норм права складається з двох елементів: з'ясування – розкриття значення юридичних норм “для себе” і роз'яснення – розкриття значення юридичних норм “для інших” [1, с. 404]. Якщо з'ясування не виходить за рамки свідомості самого інтерпретатора, то роз'яснення є викладом змісту державної волі і вираження її ззовні.

За своїм основним функціональним призначенням тлумачення спрямоване на з'ясування того, що хотів сказати законодавець, тобто “дух закону” і що він фактично сказав – “буква закону”. Ще з часів Древнього Риму відомий принцип – знання законів полягає не в тому, що триматися за їх букву, а в тому, щоб розуміти їх зміст і значення [2, с. 279].

Мета тлумачення – правильне і точне розуміння та застосування закону, виявлення його сутності, яку законодавець вклав у словесне формулювання.

Тлумачення не вносить і не повинно вносити зміни і доповнення в чинні норми. Воно покликане лише пояснювати те, що сформульовано в законі.

Тлумачення норм права є однією із найважливіших умов правотворчої і особливо правозастосовчої діяльності. На думку М. Н. Марченко, необхідність тлумачення викликана тим, що в ході його проведення уточнюється не тільки загальний зміст і значення даної норми, але й більш конкретні її елементи, а саме: основна ціль прийняття нормативно-правового акту, його роль і призначення, можливі наслідки застосування, місце нормативно-правового акту в системі законодавства і характер його взаємодії з іншими актами. Таким чином, за допомогою тлумачення створюються передумови не тільки для більш глибокого розуміння нормативно-правових актів і норм, які в них знаходяться, але й для більш повного і ефективного їх застосування [3, с. 614].

М. В. Оніщук вказує, що необхідність у тлумаченні правових норм виникає, по-перше, у зв'язку з тим, що норми права мають загальний і абстрактний характер і не завжди зрозумілий їх зміст, водночас як реальні суспільні відносини завжди конкретні, мають низку індивідуальних особливостей. По-друге, недоліки законодавчої техніки, що зустрічаються інколи в правозастосовчій практиці, породжують юридичні колізії, що також сприяє виникненню необхідності в тлумаченні правових норм [4, с. 99].

Як зазначає О. В. Майстренко, ефективним способом вирішення проблем юридичних суперечностей є тлумачення норм права, що дає можливість виявити суперечливі і колізійні норми у законодавстві, встановити зв'язок загальних і спеціальних норм, допомагає правильно зрозуміти сферу їх дії, коло осіб, на яких поширюється їх дія, зміст того чи іншого законодавчого терміна [5, с.110].

Перебороти юридичну колізію можна шляхом аналізу практики реалізації законів та оцінки застосування актів загалом або їхніх окремих норм. Досить часто це робиться по запитах державних органів різних рівнів, по зверненнях громадських організацій та громадян. Підставою для звернень

є неясності у розумінні понять і термінів, окремих норм, різні позиції щодо сфер їхнього застосування, кола суб'єктів, на яких поширюється їхня дія.

В юридичній літературі також відзначається, що тлумачення використовується головним чином для подолання колізії між загальною і спеціальною правовими нормами.

У сучасних умовах провідна роль у подоланні колізії належить легальному тлумаченню, що здійснюється вищими судовими інстанціями, і перш за все Конституційним Судом України.

У літературі відзначається, що подолання колізій може відбуватися і за допомогою доктринального тлумачення правових норм. М. А. Власенко зазначає, що суб'єкти доктринального тлумачення, досліджуючи природу тих чи інших конфліктів норм права, часто дають рекомендації правозастосовцям по їх зняттю. Таким чином, порядок колізійних операцій суб'єкта, що застосовує норму права, може бути узгоджений і узгоджується з науково обгрунтованими правилами по їх подоланню. Рекомендації, що надаються суб'єктам даного виду тлумачення, можуть бути як загальнотеоретичними, так і галузевими [6, с. 88]. Треба відзначити, що й інші види неофіційного тлумачення також можуть сприяти подоланню правових колізій. Проте значення окремих різновидів цього тлумачення не є однаковим.

На нашу думку, тлумачення норм права досить рідко можна розглядати як самостійний спосіб подолання колізій. У більшості випадків акт тлумачення є лише засобом доведення до правозастосовувача того чи іншого варіанта подолання колізії. Сама ж колізія переборюється суб'єктом тлумачення після дослідження колізійної ситуації на підставі колізійних норм або правоположень. Таким чином, процес тлумачення частіше є процедурою, що лише сприяє подоланню колізій.

Отже, тлумачення може бути засобом подолання колізії лише у випадку, коли вибір між конфліктуючими нормами не можна зробити на підставі колізійних норм і правоположень або таких недостатньо (наприклад, при колізії між спеціальними нормами). У цьому випадку запропоновані варіанти

тлумачення згодом (після їхнього визнання на практиці і кількарязового одноманітного застосування) можуть набувати характеру правоположень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник. / Пер. з рос. – Х.: Консум, 2006. – 656 с.
2. Сырых В. М. Теория государства и права: Учебник. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Юрид. Дом “Юстицинформ”, 2004. – 704 с.
3. Марченко М. Н. Теория государства и права: Учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ТК Велби, ИЗД-во Проспект, 2004. – 648 с.
4. Оніщук М. В. Колізії у законодавстві України: причини та шляхи подолання // Правова держава. – Вип. 7. – К.: 1996. – С. 96-105.
5. Майстренко О. В. Роль тлумачень та роз'яснень законодавства // Бюллетень Міністерства юстиції України. - № 2 (64). – 2007. – С. 110-118.
6. Власенко Н. А. Коллизионные нормы в советском праве. – Иркутск: Изд-во Иркут. Ун-та, 1984. – 100 с.